י״ח ברנר

ועד הלשון ׳מפברק׳ מלים

בירושלים קיים, כידוע, ועד הלשון העברית, שתעודתו, כידוע, להיכנס מזמן לזמן לישיבות ול״פַּברק״ מלים. ועד זה ״משתדל שתהיינה יצירות־המלים לא בלבד נכונות על פי הדקדוק אלא גם יפות בצורתן החיצונית ובצלצולן הקולי״. ״השתדלות״ זו היא אחד ״היסודות של עבודתו״, והיא כבר יכולה להעיד על ערך העבודה כולה. המלים המחודשות או הבדויות צריכות להיות דוקא יפות, כגון – חַפֵּשׂ בציורי חמדה בן יהודה[1] ובמאמריו המדיניים של בן־אב״י[2] ב״האור״ הישן והמחודש![3] באחת הישיבות התאונן נשיא־הוועד מרה, כי הרבה מהיצירות הלשוניות החדשות, שלא יד הוועד היתה בחידושן, ״אינן מצטיינות ביפי והן מכעירות באמת את לשוננו״. מה שנוגע לעבודת־הוועד בעצמו – אמנם, גם ממנה אין מר אליעזר בן־יהודה שבע־רצון. למצער, הוא אומר כך. ואם לא בגלל האיכות, הנה בגלל הכמות.

״לצערי הגדול... במשך שתים השנים האחרונות של עבודתנו חידשנו אולי לא יותר מעשרים מלה. ואני מתבייש בזה... הכוח הזה של יצירה כאילו נפסק ונסתלק ממנו... שאלה זו העסיקה את דעתי הרבה בשנה האחרונה והתעמקתי בחקירה לדעת סיבת הדבר, מדוע כל־כך רפה כוח היצירה אצלנו״... (״זכרונות ועד הלשון העברית״, מחברת ד׳, ירושלים, תרע״ד, ע׳ 5).

״הכוח הזה של יצירה״ – יפה דייק בן־יהודה. כי כוח־היצירה בכלל, צריך לשער, לא נפסק ולא נסתלק ממנו. והראיה – התחדשו ״האור״ בשבוע זה. ״הננו מתחילים בינתים ׳האור׳ שבועי״ – מודיעה המערכת בלשון נאה וצחה. ובגוף הגליון – כל הגליון – מאמר מאת האב על השנה ההיסטורית של מלחמת ״העם מעט־הכמות שנוצר בדורנו על אדמת־האבות״ בעד שפתו עם הזכרה לאם העבריה הראשונה בזמננו (אשת בן־יהודה, עליה השלום)[4] אשר עוד שבועות מספר ומלאו שלוש ועשרים שנה ליום מותה; מאמר מאת בן־אב״י על ״זעזועי אֶרֶפה״ ו״תורקיה הצוחקת״: הצדק אתך, תורכיה: ״צחקי, צחקי...״; וסיפור מאת חמדה בן־יהודה המעיד, כי אם במשך ימי הפסקת עתונה לא למדה הגברת מאומה, הנה גם שכוח לא שכחה מאומה... בקיצור, עם קטן ושלם על אדמת האבות – ומשפחה קטנה אחת מלאת כוח־יצירה מפקחת על חיי־רוחו בעתון ״שבועי, שיתמיד להופיע בכל שבוע גם כשישוב ״האור״ לצאת כסדרו יום יום״...

ברם, על ״ועד הלשון״ מצטער בן־יהודה הרבה, כאמור. עשרים מלים במשך שנתים. זה מעט, מעט מאד... ולזה אין תקנה, לדעת הנשיא, אם לא ״יוציא הוועד כעין דבר־מלכות מלפניו להכריז שכל השרשים שבאוצר־המלים הערבי הם גם עבריים״! הגיעו בעצמכם, ביום אחד אנו יכולים להתעשר עושר רב ונורא כזה (בעיקר, נורא!), בכל השרשים שבאוצר־המלים הערבי – והוועד אינו מוציא דבר־מלכות? הלה מתחייב בנפשו.

ואולם נניח לצד זה של ועד הלשון. הן החליט הוועד לצרף לעבודתו חברים משתתפים מהיושבים בארץ ובחוץ־לארץ – יבואו הם

1. תרל״ג–תשי״א. אשתו השנייה של א׳ בן־יהודה, שהייתה מפרסמת סיפורים בעיתוני בעלה, וכן ערכה וניהלה שם מדור לאָפנה, הראשון בסוגו בעיתונות העברית.
2. תרמ״ה–תש״ג. בנו של א׳ בן־יהודה. את דרכו בעיתונות פתח בעיתוני אביו. פרסם גם סיפורים.
3. בתרע״ד נפסק העיתון היומי ׳האור׳ (שערך בעיקר איתמר בן אב״י) ולאחר מכן החל לצאת, באותה שנה, כשבועון.
4. היא אשתו הראשונה דבורה, אמו של איתמר.

האקדמיה ללשון העברית - מוגן בזכויות יוצרים

וידונו על שאיפת נשיא האקדמיה העברית שבירושלים לעשות מלאכה מיכנית במקום שדרושה עבודת־יצירה אורגאנית. לי, המשקיף על חיי ירושלים, נוגע דבר אחד צדדי בענין זה, שאמנם גם עליו איני רוצה לעמוד בפרטיות, כי אם רק לציינו.

וזה הדבר:

הכל יודעים בחוץ־לארץ, כי בארץ־ישראל יש עם קטן בכמותו, המחייה את לשונו; כי בבירת הארץ ההיא יושבת האקדמיה לתחיית הלשון, שבראשה עומד "אבי־התחיה"; אחדים אולי יודעים שם גם כן, כי אבי־התחיה חושב, שאין זולתו וכל המהרהר אחריו כאילו מהרהר אחרי התחיה; ואולם אין איש יודע את הדבר שנעשה באותה אקדמיה לפני שבועות אחדים..

ומעשה שהיה כך היה:

ההסתדרות הגדולה לשפה ולתרבות העברית תמכה בוועד; אחר־כך באה הכנסיה האחת־עשרה (הקונגרס האחרון בוינה)[6] וקצבה תמיכה לוועד; אחר־כך בא המוסד הקולטורי הגדול "קדם"[7] ויקבל את הוועד תחת חסותו בהשלימו לו את כל החסר לו לתקציב־ההוצאות". ואז באה ממילא הדרישה, שהוועד, שכבר יש לו די מחסורו, יצרף לעבודתו מחכמי ישראל בדורנו היושבים מרחוק — הן "ברוב עם הדרת ועד". ומיד נעשתה רשימה: ד"ר יהודה[8], סוקולוב,[9] קלוזנר, פרץ,[10] ברנפלד,[11] ביאליק, רבניצקי, מנדלי[12] וכו' וכו' — רשימה הגונה. אבל אחרי־כן באה המלחמה הגדולה של שנת העברית[13], ומפני הטרדה נתעכב הצירוף הגדול. עכשיו, כשהונח לוועד מכל אויביו מסביב, פנה אל הרשימה והריץ את אגרות־ההזמנה לכל הרשומים, ורק —

ורק: מנדלי מוכר־ספרים ושמעון ברנפלד נמחקו מן הרשימה!

על מה נפסל שמעון ברנפלד, חכם זה, שאיך שנתייחס לפעולתו העתונאית ולפרצופו האישי, הנה בחקירת ההיסטוריה העברית והשפה העברית, ובכלל בעבודתו הספרותית רבת־הענפים ודאי שאך מעטים לנו כמותו — אין אני יודע; ואולם אבי־ספרותנו החדשה, יוצר הסגנון העברי, חוזה "עמק הבכא" ו"בימים ההם", מורהו של ביאליק, מנדלי מוכר־ספרים נפסל על פי עצת א. בן־יהודה, ובעבור —

בעבור שבשיחה עם עתונאי אחד בימי "המלחמה הגדולה" הרהיב ש"י אברמוביץ בנפשו עוז לפקפק קצת בערכו המוחלט של "אבי־תחייתנו" בתור מחייה לשוננו...

את השיחה ההיא לא זכר איש מבין חברי הוועד, ורובם ככולם גם לא קראוה בעת שנתפרסמה. אבל מהו מנדלי מוכר־ספרים כי ידקדקו האקדמיקים שלנו "לבקש לו זכות", "להפוך בזכותו"? בכבוד הפבריקה הירושלמת ללשון ולתרבות הן נגע הסבא מאודיסה — הינָקה?

אין מן הצורך לחזור כאן על כל מה שנכתב בעתונותנו בנוגע למעשה מנדלי וחובבי שפת־

6. נתכנס באלול תרע"ג (1913).
7. עסק בו משה פלדשטיין, אף נדפס זכרון דברים בין 'הקדם' לבין ועד הלשון (זכרונות ועד הלשון, מחברת ו'), אבל המלחמה שיבשה את כל התכנית.
8. אברהם שלום יהודה (תרל"ז–תשי"א), מזרחן, יליד ירושלים ובעל קתדראות בגרמניה, ספרד וארצות הברית.
9. נחום סוקולוב (תרי"ט–תרצ"ו), מבוני העיתונות העברית במשך שני דורות. סופר ונשיא ההסתדרות הציונית.
10. יצחק ליבוש פרץ (תרי"ב–תרע"ה), סופר עברי־יודי, מאבות הספרות היודית המודרנית.
11. שמעון ברנפלד (תר"ך–ת"ש), סופר פורה ביותר בעברית, מחברם של עשרות ספרים ואלפי מאמרים בענייני יהדות ויום.
12. מנדלי מוכר ספרים (תקצ"ו או תקצ"ז–תרע"ח) — כינויו של שלום יעקב אברמוביץ, סופר עברי ויודי ופותח תקופה בשתי ספרויות אלה.
13. מלחמת השפות. על כך ראה להלן.

האקדמיה ללשון העברית - מוגן בזכויות יוצרים

עבר באודיסה[14]. ואולם כאן עוד גדולה השערוריה. כאן הן לא איזה סניף מקומי של חובבי שפת־עבר, כי אם ועד שיש לו תביעות להתראות כמכון תרבותי גדול, כאקדמיה כל־ישראלית. וועד כזה, כשהוא מצרף אליו את כל גדולי ישראל, ואת מנדלי מוכר־ספרים הוא מוחק מן הרשימה – לא ועד לטיפוח הלשון העברית יקרא לו, כי אם ועד לטמטום ולברבריות.

ידע זאת הקהל העברי.

'הפועל הצעיר' תרע"ד. (החתימה: גר)
כל כתבי י.ח. ברנר, מהדורה חדשה, כרך ב (תשכ"א), עמ' 118.

14. עניין זה הכה באותה שנה (תרע"ד) גלים סוערים ביותר בעולם היהודי. בתרע"ב נוסדה באודיסה 'אגודת חובבי שפת עבר' ואוסישקין נבחר לראשה. שני חברי האגודה, ח"נ ביאליק וי"ח רבניצקי, הציעו לבחור במנדלי ל'חבר נכבד' באותה אגודה. אוסישקין התנגד לכך בשל עמדתו המסויגת של מנדלי לתנועה הציונית ולדיבור העברי. הצעתו זו של ביאליק נידונה באספה הכללית וזו הצביעה ברוב גדול נגד ההצעה. אז קם ביאליק ודיבר קשות באוסישקין ולבסוף נאלץ לעזוב את הישיבה. לאחר מכן פייס ביאליק את אוסישקין בפומבי (ב'הזמן' מי' בסיוון תרע"ד) ובאופן אישי.